

POSŁANSTVO IN VLOGA ČASOPISA *AMERIŠKA DOMOVINA* V ZGODOVINI AMERIŠKIH SLOVENCEV, 1919-91

R u d o l p h M. S u s e l

I

Letos obhajamo stoletnico slovensko-ameriškega tiska. Pred sto leti je namreč začel izhajati *Amerikanski Slovenec*, ki, če smo širokosrčni, izhaja še danes kot glasilo Ameriško Slovenske Katoliške Jednote (American Slovenian Catholic Union), (ali KSKJ po začetnicah prvotnega imena te bratske zavarovalniške organizacije). Ustanovljena je bila namreč kot Kranjsko Slovenska Katoliška Jednota. Dejstvo je pač, da je *Amerikanski Slovenec* v stoletju izhajanja (1891-91) doživel precej zapleteno zgodovino: spremembe lastništva, kraj izhajanja, število izdaj na teden oziroma na mesec ipd. To je zgodovina več listov, ki jim je uspelo v slovensko-ameriški skupnosti živeti več kot leto, dve ali desetletje, dve.

To drži v mnogih ozirih tudi za *Ameriško Domovino*, časopis, ki je bil svojčas čisto slovenski dnevnik, danes pa izhaja kot tednik, v katerem je polovica strani angleških. Pod naslovom *Ameriška domovina* je začel izhajati februarja 1919, vendar segajo njegove korenine kot slovenskega lista v Clevelandu nazaj do lista *Amerika*, ki je pričel izhajati 5. junija 1908. leta. Časopis se je preimenoval v *Clevelandsko Ameriko* že naslednje leto, zadnje preimenovanje pa je prišlo deset let pozneje. *Ameriška domovina* upošteva leta svojega izhajanja že od prvega slovenskega lista, ki se je bil pojavil v Clevelandu, in sicer *Narodna beseda* iz leta 1899. Ta list je že novembra istega leta postal *Nova domovina*. Že spreminjanje naslovov: *Narodna beseda*, *Nova domovina*, *Amerika*, *Clevelandska Amerika* in *Ameriška domovina* kaže na razvoj nastajajoče slovenske skupnosti, ne le v Clevelandu, marveč v ZDA sploh.

Ameriška Domovina ima v primerjavi z mnogimi drugimi slovenskimi listi v ZDA svoje posebnosti. Časopis je vedno izhajal v Clevelandu, mestu z največ slovenskega prebivalstva v Združenih državah. Bil je vedno bolj ali manj istega konservativnega katoliškega nazora, bil je tudi vsa leta izhajanja kot *Ameriška Domovina* last ene same družine, Debevečeve. Od prve številke leta 1919 do njegove smrti 1952 je bil lastnik Jaka Debevec, nato je bila lastnica lista njegova vdova Mary, ki je umrla leta 1979, sedaj pa je lastnik James V. Debevec, sin Jaka in Mary Debevec. Je pa res, da je *Ameriška Domovina* v svojih 72 letih doživela številne spremembe največ v obliki izdaj: od tednika postopoma do dnevnika in nazaj do tednika, v zadnjih desetletjih tudi z uvajanjem več in več angleških strani za potomce imigrant-ske generacije, ki slovenščine ne znajo, zanimajo pa se in so mnogi tudi še aktivni v slovensko-ameriški skupnosti. Upoštevati je treba, da od srednjih šestdesetih let ni bilo več skoro nobenega novega naseljevanja iz Slovenije v ZDA, tisti pa, ki so v ZDA prišli bolj ali manj za stalno, običajno niso nič ali so bolj malo povezani z obstoječimi slovenskimi naselbinami po ZDA. Kljub trenutnim težavam v Sloveniji ni verjeti, da se bo to stanje bistveno spremenilo, zato je ameriško-slovenska skupnost z vsemi svojimi ustanovami s še obstoječim časopisjem vred obsojena na počasno hiranje in izginjanje. Ta proces se lahko upočasni, ne da se pa ustavi.

II

Časopisi so v slovensko-ameriški skupnosti igrali veliko vlogo. O tem ni dvoma. Tako je bilo tudi pri drugih narodnostnih skupinah v ZDA in povsod po svetu. Tako je še danes. V ZDA na primer ustanavljajo svoje časopise in revije novejših narodnostnih skupine, predvsem azijske, a tudi špansko govoreče in druge. Časopisi so bili pravo ogledalo slovenske skupnosti. Da so mogli živeti, so morali služiti interesom, zanimanju bralcev oziroma naročnikov. Res je sicer, da sta se ekonomsko pojavili dve vrsti časopisov. Eni so bili bolj ali manj privatna last ali pa last določenih skupin somišljenikov, investorjev, trgovcev. Ti so bili odvisni od podpore samih naročnin, oglasov, prostovoljnih prispevkov itd. Bili so, grobo rečeno, privatna last, posameznikova ali skupinska, kot taki so bili podvrženi tržnim zakonom kapitalistične

družbe. Če so dobili in ohranili podporo dovolj velikega dela slovenske skupnosti, na katero so apelirali, in od oglaševalstva in sodelavstva s strani trgovcev, dopisnikov, so uspevali. Če niso ali so to podporo iz kateregakoli vzroka izgubili, tudi zaradi umiranja bralstva, so propadli. Tako je vedno bilo in tako je še danes. Od časopisov te vrste je danes živa le še *Ameriška Domovina*.

Druga vrsta listov ameriških Slovencev je bila in je še tista, ki je subvencionirana. Tu govorimo o listih, ki služijo kot uradna glasila zavarovalniških zvez oziroma podjetij. Glavna, še danes obstoječa, so *Prosveta* (Enlightenment), organ Slovenske Narodne Podporne Jednote (ki ima največjo naklado, nekaj čez dvajset tisoč izvodov na teden), nato *Glasiło* oziroma *Amerikanski Slovenec*, nekaj več kot enajst tisoč izvodov vsaka dva tedna; in še *Glas ADZ - Our Voice*, list Ameriške Dobrodelne Zveze (The American Mutual Life Association), ki izide v šest tisoč petsto izvodih dvakrat na mesec oziroma triindvajsetkrat letno. Ker so bili ti in še nekateri drugi časopisi, uradna glasila in informacijska sredstva slovenskih zavarovalniških družb, je bil dobiček pri izdajanju lista drugotnega pomena. Vsakdo, ki je imel zavarovalniško polico pri eni teh družb, je bil s tem upravičen do prejema uradnega glasila. Stroške za to so družbe krile s plačevanjem obveznosti zavarovanja. Res pa je, da so bili časopisi nekaterih družb, in tu izstopa SNPJ, več kot samo glasiło organizacije, bili so nekaj ali več desetletij pravi časopisi, tudi dnevniki. Tako je bil član organizacije upravičen do tiste tedenske številke, ki je bila določena za "uradno", če pa je želel dobivati ostale izdaje, je moral za to plačati posebno naročnino. Ko se je število tistih, ki so bili naročeni na te dodatne tedenske izdaje skrčilo, stroški izdajanja pa so rasli, so vodstva organizacij položaj analizirala, se odločila, da ni razloga za subvencioniranje izdaj listov razen uradne številke, in te številke postopoma ukinjala. Odgovorni pri slovenskih zavarovalniških organizacijah so prišli do istih poslovnih zaključkov kot lastniki privatnih listov. Razlika pa je v tem, da vse slovenske zavarovalniške organizacije še vedno izdajajo svoja uradna glasila, četudi v primerjavi s preteklimi desetletji v precej skrčenem obsegu. Privatni listi pa so bili prisiljeni prenehati z izhajanjem.

Ker so bili Slovenci v ZDA že od nekdaj precej različnih mnenj in nazorov in so poleg tega živeli v naselbinah, ki so bile fizično precej daleč druga od druge, vsaka naselbina, večja ali manjša, pa je imela svoje lokalne posebnosti in ker je bilo teh

Slovencev že ob prelomu stoletja toliko in so še bolj ali manj trumoma prihajali, je bilo dovolj prostora, dovolj publike za časopise s kar precej ozko opredeljeno uredniško linijo. Dalje, že pred prvo svetovno vojno so bili Slovenci vsaj v bistvu ločeni v dva velika tabora, četudi bi bilo pretirano analiziranje zgodovine ameriških Slovencev temeljiti zgolj na to dvojnost, katere posledica je bil vzporeden razvoj ne le kulturnih, marveč tudi ekonomskih ustanov. Na eni strani so bili glavnem tisti, ki so bili povezani s Cerkvijo, predvsem s slovenskimi župnijami. Ti Slovenci so poleg teh župnij, večina jih je bila narodna in ne teritorialna, ustanavljali in vzdrževali tudi svoje kulturne in druge organizacije, svoje zavarovalniške zveze ali "jednote" v prvi vrsti za slovenske katoličane, a daleč ne izključno, KSKJ.

Podobno je bilo s tistimi Slovenci, ki so se v celoti ali delno odtujili od Cerkve oziroma za katere je imela vera manj osrednjo vlogo v življenju. Ti Slovenci so se radi imenovali "napredni", "svobodomiseln", celo "socialistični" ipd. Na ta preprosti način so se ločili od drugega tabora, katerega privrženci seveda niso bili ne napredni in ne svobodomiseln, kaj šele socialistični, saj so zanje mislili njihovi duhovniki oziroma Cerkev. Tudi ti Slovenci, napredni itd., so se povezovali v svojih organizacijah, od zavarovalniških do kulturnih in ekonomskih. Tako je bila leta 1904 ustanovljena SNPJ, natanko deset let po katoliško usmerjeni KSKJ, ki ji tako manjkajo komaj tri leta do stoletnice. Tudi ta dogodek bi zaslužil primerno obravnavo, torej analizo vloge teh zavarovalniških ustanov v zgodovini ameriških Slovencev.

Velja pa poudariti, da so bile med ameriškimimi Slovenci aktivne tudi organizacije, ki so bile ali so vsaj skušale biti versko ali politično nevtralne. Ko smo že pri bratskih zavarovalniških organizacijah in smo zaradi časopisa *Ameriška domovina* osredotočeni na mesto Cleveland, bi omenil leta 1910 ustanovljeno Slovensko Dobrodelno Zvezo (SDZ), ki se danes imenuje Ameriška Dobrodelna Zveza ADZ). Da je SDZ-ADZ uspelo najti nekako sredinsko mesto, dokazuje dejstvo, da so člani te zavarovalniške ustanove člani KSKJ ali SNPJ. Primeri, ko bi bila ista oseba včlanjena hkrati v SNPJ in KSKJ, pa so veliko redkejši. Mnogi ameriški Slovenci so člani več zavarovalniških družb.

To dvojnost v ameriški slovenski skupnosti je treba razumeti, ker so dogodki in izid druge svetovne vojne na Slovenskem in v Jugoslaviji močno vplivali na ameriške Slovence, še posebej po prihodu več tisoč političnih emigrantov iz Slovenije v ZDA. Ti

emigranti ali begunci so se naselili in v večini primerov tudi ostali celo življenje v mestih po ZDA, kjer so že bile močne, v družbenem smislu zrele slovenske naselbine. To so bila mesta Cleveland, Chicago in Milwaukee, zlasti pa Cleveland.

Prihod teh novih naseljencev je brez dvoma podaljšal življenje nekaterih že obstoječih katoliških in katoliško usmerjenih ustanov, med njimi v Clevelandu na primer slovenskih župnij in pa časopisa *Ameriška Domovina*. Ti "novi" so bili večinoma mladi, izredno aktivni, mnogi tudi z višjo ali visoko izobrazbo, skoro brez izjeme zelo verni. Bili so večinoma brez premoženja, vendar so bili pripravljeni te začetne težave premagati in so jih. Poleg vsega so bili predani slovenstvu in sovražni do povojnega komunističnega režima v Sloveniji in Jugoslaviji. Ker je bilo v predvojnem slovenskem "naprednem" delu skupnosti zelo veliko takih, ki so nasedli propagandi o partizanstvu, Titu in o nasprotnikih partizanstva oziroma Osvobodilne fronte, je v poznih štiridesetih letih in naprej do neke mere še do danes rasla med ameriškimi Slovenci nova napetost. Vključevanje teh povojnih naseljencev v obstoječe katoliške organizacije ni preprečilo, da bi ti ne ustanovili in vzdrževali tudi svoje lastne ustanove. Tu bi omenil samo Cleveland. V tem mestu sta nastali dve protikomunistični borčevski organizaciji, pevski zbori in druge kulturne ustanove, rekreacijsko središče, Slovenska pristava na deželi izven Clevelanda. Tudi te organizacije so prispevale in še prispevajo k vzdrževanju sicer počasi usihajoče slovenske prisotnosti v Clevelandu. Počasi, vendar neizbežno pa se zadnja leta manjša tudi povojna imigrant-ska skupina v ZDA. Povojni slovenski politični naseljenci v ZDA niso ustanovili lastnega časopisa in tudi ne slovenskih župnij, ker so te obstajale in jim bile naklonjene, celo predane. To drži tudi za *Ameriško Domovino*, kot bo pozneje podrobneje opisano.

Najprej pa nekaj besed o Clevelandu samem, kajti časopis *Ameriška Domovina* je bil od svojega začetka clevelandski list.

Slovenska skupnost v Clevelandu je v svoji organizirani obliki stara dobrih sto let. Tako bo na primer čez dve leti praznovala stoletnico župnija sv. Vida. Slovenci pa živijo v Clevelandu že sto deset let. Pri tem je treba upoštevati, da je clevelandska slovenska skupnost sad več naseljenjskih valov. Prvi je bil četrto stoletja pred prvo svetovno vojno, nato krajši, a precej intenziven, prva leta po vojni, tretji s prihodom povojne politične emigracije v poznih štiridesetih in prvih petdesetih letih, kmalu nato pa še zadnji, predvsem ekonomsko motiviran val, ki se je bolj ali manj

končal pred približno petindvajsetimi leti. Posamezni naseljenci, ki so se bolj ali manj za stalno naselili v mestu in okolici zadnja leta, se razen izjem, večinoma niso vključevali ali se kaj posebej povezali z obstoječo skupnostjo.

Naraščanje slovenske skupnosti v Clevelandu ni bilo odvisno samo od prihajanja novih naseljencev neposredno iz Slovenije. Cleveland je bil v ZDA pomemben industrijski center. Kot tak je bil magnet za mnoge Slovence, ki so najprej živeli v drugih slovensko številčno manjših naselbinah. Tako je moj oče po prihodu iz Slovenije 1921. leta najprej tri leta živel v mestu Pueblo v Coloradu, šele nato se je preselil v Cleveland. Starša moje matere pa sta živela najprej v mestecu Leadville, tudi v Coloradu, nato nekaj let v tako imenovanem Železnem okrožju na severu Minnesote, končno je družina prišla v Cleveland. To je bilo tipično. Seveda se je iz Clevelanda tudi izselilo veliko Slovencev, vendar je bila bilanca v tem oziru gotovo močno pozitivna.

Vse to pomeni, da je Cleveland postal in tudi ostal največja slovenska naselbina v Združenih državah. V tem okolju je bilo tudi dovolj možnosti za razvoj slovenskega časopisja, kajti bilo je toliko rojakov in rojakinj, toliko močnih in različnih struj, da so bili kar žejni slovenske tiskane besede. To še toliko bolj v času, ko še ni bilo radia ali pa je bil ta šele v razvoju, angleščine in ameriškega načina življenja še niso dobro ali ga sploh niso obvladali, domotožje je bilo še močno, osredotočeni so bili v prvi vrsti na razmere in dogajanja v lokalnem in širšem ameriškem slovenskem svetu, mnoge je zanimalo tudi dogajanje v stari domovini, zato so domala vsi splošni slovenski časopisi posvečali veliko prostora posredovanju novic iz Slovenije, povzetih iz slovenskih listov.

V takih okoliščinah, v takšnem okolju se je med drugimi listi pojavila tudi *Ameriška Domovina*. Kot že povedano, je bila od začetka močno naklonjena katoliški skupnosti, s tem seveda zelo kritična do nasprotnega, "naprednega" tabora. Razmere so bile sicer zelo komplicirane. Veliko vlogo so poleg miselnih ali ideoloških diferenciacij igrale osebne razprtije in spori. Polemike so bile včasih zelo hude, še bolj zato, ker je imela *Ameriška domovina* konkurenco v naprednem listu z naslovom *Enakopravnost* (Equality). *Enakopravnost* je ustanovila skupina investorjev ali vlagateljev in je pričela izhajati v Clevelandu 6. aprila 1918, nehala pa 1. aprila 1957. Obe, *Ameriška Domovina* in *Enakopravnost* sta bili tiskani na avenuiji St. Clair. To je cesta, ob kateri se je razvila največja clevelandska slovenska naselbina.

Tiskarni sta bili oddaljeni druga od druge komaj par sto metrov, v ideološkem pogledu pa ločeni kot Luna in Zemlja, ločeni, vendar v določenem smislu tudi povezani, kajti težko je verjeti, da bi bil en ali drugi list tako angažiran, če bi ne imel takorekoč pred pragom ideološkega in do neke mere tudi poslovnega tekmeča.

Prednost *Ameriške Domovine* v tem dvoboju, ki je trajal z večjo ali manjšo vnetostjo, skoraj vseh štirideset let izhajanja *Enakopravnosti*, je bila njena zaslonba pri trgovcih in drugih poslovnih, ki bolj ali manj stalno oglašali v listu. Seveda so bile *Ameriški Domovini* naklonjene močne slovenske župnije in organizacije, ki so bile z njimi povezane. *Enakopravnost* je imela bolj kot *Ameriška Domovina* močno konkurenco v lastnih naprednih vrstah, na primer v *Prosveti*. O ideološkem razhajanju med *Ameriško Domovino* in *Enakopravnostjo* bi bilo prehudo trditi, da, če je eden teh listov kakšno pobudo podpiral, je bil drugi avtomatično proti, vendar se je tako večkrat zdelo. To je bilo seveda naravno upoštevajoč različne filozofske nazore tako uredništev kot lastništev. Ko se je v ameriški slovenski skupnosti in še bolj splošni ameriški javnosti pojavil kot pomemben pisatelj Louis Adamič, je bila *Ameriška Domovina* do njega kaj kmalu zelo zadržana, še posebej po spoznanju njegove levičarske opredeljenosti. Ko se je Adamič med drugo svetovno vojno pojavil kot pomembna osebnost, so katoliški Slovenci že imeli do njega močne zadržke, posebej bralci *Ameriške Domovine*. Zato so trditve o komunističnem značaju partizanov in Tita med ameriški katoliškimi Slovenci padle na rodovitna tla, ker je bil ravno Adamič najglasnejši in politično najvplivnejši zagovornik Tita in partizanov.

V obdobju med obema vojnama je *Ameriška Domovina* cvetela kot tudi številni drugi listi. V omenjenem času je bila namreč slovenska ameriška skupnost na vrhuncu svoje moči. Naseljenska generacija je bila v najplodovitejšem obdobju življenja. Kljub veliki gospodarski krizi v tridesetih letih so mnogi uredili svoj status kot ameriški državljani. Ko je bil list leta 1916 še *Clevelandska Amerika*, je izhajal trikrat tedensko, leta 1929 pa je kot *Ameriška Domovina* postal dnevnik. Ogromne zasluge za listov razcvet med vojnama je imel urednik, Louis J. Pirc. Rojen je bil v Sloveniji, v ZDA je prišel zelo mlad, zelo mlad se je tudi začel ukvarjati z novinarstvom. Temu poklicu je ostal zvest do konca sorazmerno kratkega življenja. Umrl je 29. junija 1939, star komaj petdeset let. Pirc je bil odličen pisatelj, njegovi uvodniški in drugi članki so bili pogosto kar umetniški. Pirc se je zavedal in spreje-

mal dejstvo, da bo velika večina Slovencev, ki se je naselila v ZDA, tu za vedno ostala. Iz tega je zaključil, da je za vsakega izseljenca nujno potrebno, da postane ameriški državljan in da se nauči angleščine. Kot državljan, je trdil Pirc, bo slovenski naseljenc enakopraven z vsakim drugim Američanom, s tem upravičen do vseh zajamčenih svoboščin kakor tudi dolžnosti. Pirc je bil tako vnet v tem prepričanju, da je celo ustanovil posebno večerno šolo, v kateri je pripravljaj slovenske naseljence za izpit, potreben za pridobitev državljanstva ZDA. Na tak in na druge načine je tisočem pomagal, da so postali ameriški državljani. Po Pirčevi smrti je bil urednik lastnik Debevec.

Čeprav je imel list daleč največ svojih naročnikov v Clevelandu in okoliških predmestjih, so bili mnogi tudi iz drugih krajev ZDA. Zato so prihajali dopisi t.i. prostovoljnih sodelavcev tudi iz teh naselbin. Večina teh dopisov je obravnavala dogodke v naselbinah, opisane so bile smrti uglednih in preprostih naročnikov ali rojakov. Skratka: kot v vsakem navadnem listu. Vendar so že v tem medvojnem obdobju nekateri pisci obujali spomine na pretekla dogodke in osebnosti, podajali zgodovino posameznih kulturnih in drugih ustanov, pripravili življenjepise ipd. Zaradi takšne vsebine je slovensko ameriško časopisje neprecenljiv vir za zgodovino ameriških Slovencev, za spoznavanje in razumevanje njihovega življenja in razvoja. Seveda pa je treba vzeti pisanje v teh listih in same podatke *cum grano salis*. Upoštevati je pač treba pristranskost dopisov oziroma dopisnikov. To morda najbolj vedo tisti, ki imajo uredniške izkušnje pri teh listih.

Kot privatna last je časopis *Ameriška Domovina* uspeval, ker je odgovarjal svoji publiki. List je bil uspešen tudi zato, ker so nekatere organizacije, ki niso imele lastnega glasila, plačevale za objavo društvenih vesti. V tem izstopa SDZ, ki od ustanovitve, 1910. leta, do 5. januarja 1939 ni imela svojega lista. Vsa ta leta je SDZ objavljala uradna obvestila, društvene novice ipd. na straneh *Ameriške Domovine*, kar je bilo za list pomemben vir dohodka. Za določena obdobja so tudi druge organizacije, na primer nekdanja Slovenska moška zveza, v ta namen uporabljale *Ameriško Domovino*. To dela do danes Družba sv. Družine (Holy Family Society), ki običajno vsako leto objavlja letno finančno izjavo. Ta izvod *Ameriške Domovine* pošljejo članstvu organizacije.

Dolgoletno uspešnost *Ameriške Domovine* je pripisati deloma tudi dejstvu, da je bilo podjetje tudi tiskarna, ki je poleg *Ame-*

riške Domovine tiskala še številne druge liste, razne tiskovine, od knjig do brošur in listkov ter nakaznic. To dela še danes. Tako se je od leta 1923 tiskal pri *Ameriški Domovini* list *Glasiló KSKJ*, ki je bil leta 1946 združen z *Amerikanskim Slovincem* in ga do danes tiska American Home Publishing Company (uradno ime tiskarskega podjetja). Ko je leta 1939 Slovenska dobrodelna zveza ustanovila lastno glasilo, se je obrnila ravno na tiskarno *Ameriška Domovina*, ki tako od vsega začetka tiska še ta list. Odkar je podjetje pred kakimi osmimi leti prešlo na ofset tisk, je pridobilo še več listov. Zanimivo pa je, da tiskarna poleg nekaj lokalnih listov sedaj tiska nemški, irski in litovski list. Koliko je vse to prispevalo k ohranitvi *Ameriške Domovine*, sicer ni mogoče točno ugotoviti. Da pa sta bila list in tiskarna vedno v isti lasti in sta to še danes, je gotovo zelo pozitivno.

Vendar *Ameriška Domovina* verjetno ne bi več živelá, če ne bi dobila v začetku petdesetih let izredno močne injekcije novih naročnikov s strani povojne politične emigracije. Noben drug list ni bil deležen te nove podpore. Če so se novi naseljenci naročili na kakšen list, je bila to *Ameriška Domovina*. Vzrokov je bilo več. Z izjemo *Amerikanskega Slovence* je *Ameriška Domovina* neprekinjeno zagovarjala izrazito protikomunistična stališča političnih emigrantov, odklanjala novo družbeno-politično ureditev v Sloveniji in Jugoslaviji, kljubovala verziji medvojnih in povojnih dogodkov, ki jo je širil med ameriškimi Slovenci komunistični režim. List je pa pomagal pri iskanju sponzorjev za tiste v avstrijskih in italijanskih taboriščih, ki so želeli emigrirati v Združene države, predvsem pa je odprl ne le svoje strani, marveč tudi uredništvo temu najnovejšemu delu ameriške slovenske skupnosti.

Zakaj je bilo tako? Ko je pred petdesetimi leti ravno v aprilu prišlo do nemškega napada na Jugoslavijo in nato razkosanje te države s Slovenijo vred, so skušali Slovenci v Združenih državah strniti svoje vrste in organizirati pomoč svoji nekdanji domovini oziroma domovini svojih staršev. Vsaj v začetku je kazalo na uspeh, čeprav globoke ideološke razprtije, trdno usidrane že v predvojnem času, nikakor niso bile ne odpravljene in ne pozabljene, največ za silo prikrite. A le začasno. Do razdora je prišlo, ko se je zvedelo, da sta v Sloveniji dva tabora, ki sta oba iskala podporo med ameriškimi Slovenci. Na eni strani je bila uradna jugoslovanska vlada v Londonu z vladajočo Slovensko ljudsko stranko, na drugi strani pa so bili partizani oziroma Osvobodilna fronta. Bolj ko se je vojna bližala koncu, bolj so dobivali v ameriš-

kih medijih pozornost partizani in njihov voditelj Tito. Velika prednost za partizansko stran pri vsem tem je bil slovensko-ameriški pisatelj Louis Adamič, ki je bil že pred vojno široko znan tudi v ameriški javnosti

Razvoj dogodkov v Sloveniji med vojno je tako pripravil teren za ponovno ožvitev že obstoječega razdora med ameriški Slovenci. Zgodilo se je, da so se tako imenovani "napredni" Slovenci večinoma opredelili za partizansko stran, katoliški Slovenci so se distancirali in ostali zvesti svojim duhovnikom, ki so bili seveda proti Osvobodilni fronti. Komunistična revolucija v Sloveniji in Jugoslaviji je prinesla nov faktor, v svojem opredeljevanju do nje pa sta se oba dela ameriške slovenske skupnosti vrnila na začetno, se pravi na predvojno stališče.

Ameriška Domovina je kot vsi drugi slovenski listi vsa ta dogajanja skrbno spremljala. Lastnik Jaka Debevec je sodeloval v začetni fazi poskusov za izoblikovanje skupnega nastopa ameriških Slovencev v korist okupirane Slovenije. Ko pa se je začelo ponovno razhajanje, je *Ameriška Domovina* podpirala protikomunistično stran, to podpiranje se je poglobljalo in zaostrovalo skladno z rastočim zagovarjanjem partizanstva in Tita z nasprotni strani. Pa so bili ameriški Slovenci kmalu spet "tam". Clevelandski tekmeč *Ameriški Domovini Enakopravnost* je seveda bila na nasprotni strani.

V prvih letih po vojni, ko so se odnosi med ZDA in Jugoslavijo slabšali, je tudi to odmevalo med tako ali drugače opredeljenimi ameriški Slovenci. Svoj delež je prispevala tudi splošna protikomunistična histerija v ZDA, ko so prišle nekatere ameriške slovenske organizacije na seznam komunistom naklonjenih oziroma sopotniških ustanov. Pozitivne spremembe v odnosih med ZDA in Jugoslavijo, ki so se začele kazati v letih po Titovem sporu s Stalinom, niso kaj močno učinkovale med ameriški Slovenci, ker je protikomunistična stran, sedaj že izrazito okrepljena s tisoči povojnih političnih emigrantov, poudarjala osnovno resnico, da je Jugoslavija tudi po letu 1948 ostala trdno komunistična diktatura in kot taka absolutno nesprejemljiva.

Ko govorimo o letu 1948, še bolj pa o 1949 in prvih petdesetih letih, moramo v zvezi s splošnim stanjem v ameriški slovenski skupnosti, še posebej pa v zvezi z *Ameriško Domovino*, upoštevati prihod in naglo rastoči vpliv povojnih emigrantov. Do njihovega prihoda so se tudi pri *Ameriški Domovini* že pojavljali isti znaki počasnega manjšanja števila naročnikov kakor pri drugih

listih. Če vzamemo na primer leto 1950: takrat so bili skoro vsi staronaseljenci v Ameriki najmanj petindvajset ali trideset let, mnogi so prišli že pred prvo svetovno vojno. Tako so bili leta 1950 domala vsi stari že petinštirideset let ali več. Med tistimi rodovi, ki so že bili rojeni ali vsaj vzgojeni v Ameriki, jih je bilo sorazmerno malo, ki so znali slovenski jezik dovolj dobro, da bi brali, kaj šele v njem pisali. Zato je ravno slovensko časopisje prvo pričevalo o izginjanju slovenščine. To se je seveda pokazalo v številu tistih, ki so bili prostovoljno naročeni na slovenske liste. Pri glasilih zavarovalniških zvez pa je postajalo nazadovanje jasno v omejevanju izdaj na teden, v porastu angleških strani, zmanjševanju števila strani v posamezni izdaji, da o kvaliteti in izvirnosti v slovenskem jeziku objavljenih prispevkov niti ne govorimo.

Zaradi teh za ameriško slovensko skupnost splošno veljavnih razmer je bil prihod povojnih političnih emigrantov ključnega pomena za *Ameriško Domovino*. Poleg tega je bil lastnik Debevec že v letih in ne več najboljšega zdravja. Zato je bil vesel ne samo vala novih naročnikov, marveč okrepitve v dopisnikih in celo v uredništvu. Na list so se naročali ne samo tisti, ki so se naselili v Clevelandu, marveč tudi tisti, ki so živeli v drugih krajih ZDA. Prvič je *Ameriška Domovina* dobila precej naročnikov med slovenskimi emigranti, ki so se naselili v sosednji Kanadi, predvsem v Torontu oziroma provinci Ontario, a tudi v drugih provincah, od Britanske Kolumbije do Quebeca. Pomoč pri urejevanju lista je bila prav tako izrednega pomena. Kmalu po svojem prihodu v Cleveland je začel delati v uredništvu Vinko Lipovec, ki je postal urednik in ostal na tem mestu dobrih trideset let, do upokojitve junija 1979. Pod njegovim vodstvom je list ostal brezkompromisen nasprotnik povojnega režima v Sloveniji in Jugoslaviji.

Dejstvo, da je list *Ameriška Domovina* takorekoč od vsega začetka ustrezal interesom politično zelo zavedne in ideološko precej enotne povojne politične emigracije, je vzrok, da ti emigranti niso ustanovili lastnega lista. Potrebe za to ni bilo. Med obstoječimi slovenskimi listi je bila *Ameriška Domovina* edina, ki bi lahko igrala to vlogo. Drugi listi ali niso bili pripravljene biti tako izrazito protikomunistični ali pa so bili last zavarovalniških zvez. Celo KSKJ, v katero so se povojni emigranti precej množično vpisali, je s svojim časopisom vred ostala bistveno staronaseljenska, sorazmerno malo tega članstva pa bi se tako navdušeno ogrevalo za politiko, kot bi si želeli povojni politični emigranti.

V marcu 1952 je umrl lastnik *Ameriške Domovine* Jaka Debevec. Lastništvo lista je prešlo v roke njegove žene Mary, ki pa za uredniško delo ni kazala zanimanja. Tako je prepustila urejevanje slovenskega dela Vinku Lipovcu, sama pa je urejevala majhno petkovo angleško stran oziroma del. Za angleški del povojni politični emigranti niso kazali zanimanja. Tako je ostalo do poznih sedemdesetih let, ko je pri tiskarni igral vedno večjo vlogo James V. Debevec, sin Jake in Mary Debevec. Zdravje Mary Debevec je začelo pešati. Umrla je decembra 1979. Lastnik je postal James V. Debevec, kar je skupaj s svojo ženo Madeline še danes. Čeprav imata Debevčeva sina, ta živi na Floridi in ni pričakovati, da bi se kdaj hotel ukvarjati z listom ali tiskarno. Druga večja sprememba v letu 1979 je bila upokojitev urednika Vinka Lipovca. Na njegovo mesto je bil imenovan dr. Rudolf M. Susel, rojen že v Ameriki, zgodovinar po stroki, kar je bil tudi Lipovec. Pri časopisu samem je bilo v zadnjih petnajstih letih nekaj sprememb, bolje rečeno prilagoditev zahtevam spremenjenih časov. List se je skrčil od dnevnika na tednik, število rednih dopisnikov se je radikalno omejilo, ker so umrli, novih pa se ni dalo najti. Tehnološki napredek je prišel leta 1983, ko je tiskarna prešla na ofset tisk. Večanje angleškega dela je lani pripeljalo do spremembe, ko je postal sprednji del lista angleški, slovenski del pa zadnji.

Ameriška Domovina je seveda močno pozdravila proces demokratizacije v Sloveniji in o tem sproti poročala in ga komentirala. Listu se pri vsem tem ni bilo treba v uredniški liniji nič spremeniti. Proces demokratizacije in želja po samostojni slovenski državi sta cilja, ki ju je list v povojnem obdobju zagovarjal.

Koliko časa bo *Ameriška Domovina* izhajala, ni mogoče napovedati. Računati pa je treba na nadaljnje manjšanje števila tistih v slovenski ameriški skupnosti, ki lahko berejo slovensko in se zanimajo za podpiranje slovenskega lista. Poleg tega je vprašljivo, če bi se kdo drug zanimal za izdajanje slovenskega lista, če bi se mu sedanji lastnik odpovedal. Vprašanje je tudi glede slovenskega urednika. Že to nekaj pove, da zadnjih dvanajst let ureja list človek, ki je rojen v ZDA in je slovenščina zanj tuj jezik. Gledano s tega vidika, upoštevajoč vrsto enkratnih okoliščin, je skoro kar čudno, da v današnjem času v ameriški slovenski skupnosti sploh še izhaja časopis z imenom *Ameriška Domovina*. Ravno te okoliščine in naključja pa lahko prenehajo takorekoč čez noč ali pa se nadaljujejo nespremenjeno dolgo vrsto let. Kateri

teh možnih razpletov se bo uresničil, bo prav zanimivo videti in tudi doživeti.

ABSTRACT

THE MISSION AND ROLE OF THE AMERIŠKA DOMOVINA WEEKLY IN THE HISTORY OF SLOVENES IN AMERICA, 1919 - 1991

R u d o l p h M. S u s e l

Ameriška Domovina is a Slovene immigrant weekly with half of the pages published in English. Under this title the review first appeared in February 1919, but its origins of a Cleveland Slovene daily date back to June 5th 1908, when the Amerika daily newspaper started to come out. The following year the daily changed name to Clevelandaska Amerika only to change it again ten years later. Ameriška Domovina counts in its annual files the first Slovene-language daily, Narodna Beseda, which appeared in Cleveland in 1899 and in November the same year changed name to Nova Domovina. The sequence of the titles - Narodna Beseda, Nova Domovina, Amerika, Clevelandaska Amerika and Ameriška Domovina - points by itself to the emergence and growth of the Slovene community in Cleveland and the USA in general.

Compared with many Slovene publications, Ameriška Domovina has some specific features. It has always been published in Cleveland, the city with the largest Slovene population in the United States, it always expressed more or less conservative, Catholic views, and under the name of Ameriška Domovina has always been the property of the Debevec family. From the first issue in 1919 until the death of its owner in 1952, it was owned by Jaka Debevec, then by his wife Mary who died in 1979, and now is owned by their son James V. Debevec. Ameriška Domovina has undergone several changes during its 72 years of life, mostly in the form and periodicity - first a weekly, then a daily and now a weekly again. Over the past decades it constantly increased the number of English-language pages intended for younger immigrant generations that do not speak Slovene.

Already before World War I, the Slovenes in the United States were divided into two big camps. On the one side, to put it roughly and in the broadest terms, there were those closely associated with the Church, the Slovene parishes in particular. Apart from the parishes, many of which were rather ethnic than territorial units, the Slovenes from this camp also established and sustained their cultural and other organizations, including their own insurance companies or "jednote" established primarily for the Slovene Catholics in general, and not exclusively for the KSKJ.

A similar situation was with those Slovenes who were entirely or partly estranged from the Church, those for whom religion played a less central role in life. These Slovenes liked to call themselves "progressive", "free-thinking", even "socialists" etc. They too were associated in their own organizations, from insurance companies to cultural and economic organizations. Thus in 1904, exactly ten years after the foundation of the Catholic KSKJ, the SNPJ was created.

Ameriška Domovina has always been a publication of the first camp. Its most prosperous period was between the two wars, especially after it became a daily in 1929. A great credit for the flourishing of the daily goes to its editor Louis J. Pirc. Born in Slovenia, Pirc came to the USA as a very young man, started his career of a journalist as a young man and remained devoted to it throughout his relatively short life. He died in 1939 at barely fifty years of age.

Ameriška Domovina carefully followed the events in Slovenia during World War II, as did other Slovene immigrant publications. Its owner Jaka Debevec took part in the initial efforts at shaping a joint stand of Slovenes in the U. S. in favour of occupied Slovenia. When divisions between the Slovenes in the U. S. opened again, Ameriška Domovina supported the anti-communist side, and this support deepened and intensified as the other side strengthened its support of partizans and Tito.

The arrival of Slovene refugees after World War II no doubt prolonged the life of certain Catholic and Catholic-oriented institutions, among them the Slovene parishes in Cleveland and the Ameriška Domovina review. Ameriška Domovina wholeheartedly welcomed the process of democratization in Slovenia and regularly reported and commented on it. There was virtually nothing to change in the editorial policy of the review, as demo-